

dlaczego takie lub inne produkty i dania zyskiwały popularność, jak na przestrzeni wieków tworzyły się i zmieniały gusta, mody żywieniowe czy zasady dietetyczne.

Po omówieniu metod badawczych, w ostatnim rozdziale podręcznika zaprezentowano narzędzia informatyczne (oprogramowanie) ułatwiające prowadzenie badań, zarządzanie bibliografią, cytowaniami i zebranymi danymi, zarówno jakościowymi, jak i ilościowymi.

Warto zauważyć, że w pierwszym rozdziale podręcznika, dotyczącym znaczenia badań nad wyżywieniem, autorzy korzystają w znacznej mierze z wydanej w 2008 roku książki Warren'a Belasco *Food. The Key Concepts*, która pełni rolę akademickiego wstępu do badań nad wyżywieniem. Zdaje się jednak, że te dwa podręczniki wzajemnie się uzupełniają. Podczas, gdy książka Belasco opisuje kluczowe koncepcje w dziedzinie badań nad wyżywieniem, takie jak jedzenie a tożsamość, seksualność, płeć, zdrowie psychiczne i społeczne, globalizacja oraz jedzenie a przyszłość, omawiana tutaj książka w zasadniczej mierze skupia się na przedstawieniu podstawowych, warsztatowych zagadnień, niezwykle ważnych dla początkujących badaczy, dostarcza przeglądów narzędzi badawczych znanych w naukach humanistycznych oraz wskazuje, w jaki sposób badania nad dawną kuchnią mogą służyć wzbogacaniu tradycyjnych metod historii i nauk pokrewnych.

Dynamiczny rozwój badań nad wyżywieniem, zmiany instytucjonalne oraz powstawanie nowych nurtów sprawiają, że tworzy się coraz większa luka między badaniami polskimi a angielskimi czy europejskimi. W Polsce historię wyżywienia zajmują się specjaliści od gospodarki, społeczeństwa i kultury. Jednak nie uznają tego nurtu za wymagający odrębnych studiów i prowadzą badania nad wyżywieniem zazwyczaj na marginesie swoich głównych zagadnień badawczych.

Omawiany podręcznik zbiera doświadczenia różnych nauk i przyda się czytelnikom do poznania współczesnego, głównego nurtu badań, całkowicie odmiennego od popularnego wciąż u nas podejścia, które koncentruje się na ekonomicznych i biologicznych aspektach wyżywienia, na wieś badań publikowanych przez *School Annals* (zakładanych w 1975 r.). Tymczasem obecnie w naszej światowej nie stawia się już pytań o to, ile się w przeszłości jadło, ale co to jedzenie oznaczało. Pojawiają się wciąż nowe perspektywy badawcze.

Omawiana książka będzie, szczególnie dla początkujących badaczy, inspirującym wykładem na temat badań nad wyżywieniem, które wciąż niedostatecznie obecne w polskim świecie naukowym, zdobywają regularnie coraz większą akademicką popularność, szczególnie w Stanach Zjednoczonych. Jest to książka napisana przystępnym językiem i wzbogacona ciekawymi elementami, takimi jak inspirujące wywiady z uznanymi naukowcami i omówienia narzędzi komputerowych ułatwiających gromadzenie bibliografii oraz zarządzanie badaniami jakościowymi. Autorzy podręcznika prezentują nie tylko metodologię, ale też najnowsze nurty w badaniach nad wyżywieniem, które mogą stać się inspiracją dla czytelników zainteresowanych tą dziedziną.

Marta Sikorska
(Toruń)

ŁUKASZ MAURZYC STANASZEK, *Na Łużycu. W zapomnianym regionie etnograficznym nad Wisłą*, Warszawa–Czersk 2012, ss. 296, ryc. 439.

Ł.M. Stanaszek przedstawia w swojej książce niewielki odcinek Wisły obejmujący jej środkowy bieg na niezbyt długiej przestrzeni od południowych granic Warszawy po Czersk i dalej aż do ujścia Pilicy po stronie lewej, a do Wilgi po stronie prawej. Teren ten, bezpośrednio przylegający do Wisły z obu jej stron, nazywa Łużycami lub Urzeczem. Ze względu

na niejednoznaczność etymologiczną tego toponimu Autor zdecydował się na występującą w niektórych dawniejszych źródłach gwarową kompilację bliskich znaczeniowo (podmokły brzeg rzeki) i fonetycznie nazw Łużyce i Urzecze (wymawiane jak ¹Urzyce). Stąd też tytuł jego książki *Na Łużycu...*, gdzie toponim Łużyce odmieniany jest jak Urzecze. Niewątpliwie zagadnienie wyjaśnienia pochodzenia nazwy omawianego mikroregionu wymaga dalszych, pogłębionych analiz językoznawczych, co zresztą zauważa sam Autor we wstępie swojej książki.

Nazwa Urzecze (¹Urzyce, Łużyce) pojawiła się już w opracowaniach etnograficznych z XIX wieku, m.in. u Oskara Kolberga i Kornela Kozłowskiego, służąc zawsze do oznaczenia wąskiego nizinnego pasa pradolin Wisły, ciągnącego się po obydwu brzegach rzeki. Przeciwstawiano ją toponimom sąsiednim (tj. Polesie, Górniacy itp.), rozpowszechnionym w mikroregionach położonych wyżej (na tzw. górnych polach). Oczywiście nazwy te nie dotyczyły znanych nam dużych regionów historycznych, ale były wyłącznie lokalnymi określeniami sąsiadujących z Łużycem (Urzeczem) obszarów zalesionych i polnych.

Zainteresowania naukowe terenami nadwiślańskimi leżącymi w bezpośredniej styczności z Warszawą, a określanymi nazwą Łużyce (Urzecze), właściwie zanikły na okres jednego stulecia, na co nie miały wpływ miały przeobrażenia gospodarczo-społeczne i kulturowe, jakie dokonały się w XX w. pod wpływem oddziaływania ciągle rozrastającej się aglomeracji miejskiej, powodującej szybszą niwelację różnic kulturowych — regionalnych. Trzeba było dopiero wnikliwych badań Autora, aby ten mikroregion odkryć na nowo i przybliżyć nam jego historyczno-kulturowe odrębności, uchwycone niejako w ostatniej chwili. Mógł tego dokonać badacz, który z tym regionem związany jest więzami rodzinnymi, pozwalającymi mu dotrzeć do najgłębszych tradycji i pamiątek, często niedostępnych dla naukowców z zewnątrz. Jednocześnie, jako antropolog doktorowany na Wydziale Historycznym UW, Stanaszek mógł uruchomić właściwy warsztat naukowy, pozwalający na przedstawienie pozyskanych w terenie informacji i obserwacji na szerszym tle porównawczym.

Mamy zatem dość szczegółowy opis zróżnicowania kulturowego mieszkańców Łużycza (Urzecza) w stosunku do ludności z terenów wyżej położonych nad Wisłą, określanych innymi nazwami terytorialnymi i kulturowymi. Stanaszek zwraca uwagę nie tylko na odrębne warunki przyrodniczo-naturalne, ale także na uwarunkowania historyczne i społeczno-gospodarcze, wyrażające się m.in. w świadomości mieszkańców poszczególnych mikroregionów co do własnej odrębności, tradycji i historii.

Wyjątkowo interesujące w recenzowanej książce są wiadomości o roli Wisły, jako arterii komunikacyjnej w procesach osadniczych oraz w przepływie dóbr kulturowych. O wielkich rzekach zwykło się mówić, że dzielą i łączą, są naturalną granicą rozdzielającą jakieś terytoria, regiony leżące po jej obu brzegach, ale jednocześnie są arterią komunikacyjną, wzdłuż której lub dzięki której dokonują się migracje ludności, a wraz z nią przenoszone są różnorodne wytwory kulturowe w szerokim tego słowa znaczeniu. Mogą to bowiem być przedmioty kultury materialnej przenieszone dzięki wymianie towarowej, ale mogą to być także elementy kultury duchowej (przenikanie i zapożyczanie odrębnych obrzędów, wierzeń, pieśni, muzyki, tańca i ukrytych w wytworach kulturowych odrębnych norm zwyczajowo-prawnych, społecznych, religijno-moralnych, świadomościowych itp.). Taką rzeką o podwójnym charakterze niewątpliwie była Wisła.

Autor wspomina zatem o dużym wpływie na omawiany mikroregion flisu i flisactwa trwającego aż do II wojny światowej, a także o kolonistach obcego pochodzenia, czyli tzw. olędrach. O ile flis łączył te tereny z południem Polski, to kolonizacja olęderska przynosiła kulturę z północy. Te różne „fale osadniczo-kulturowe” dr Stanaszek dostrzega w zachowanych do dziś lub do niedawna reliktach, m.in. w strojach, transporcie, w budownictwie a przede wszystkim w folklorze. Materiał folklorystyczny jest w tym opracowaniu najbardziej pełny i dla badacza niezwykle interesujący.

Niezmiernie wartościowy jest załączony do opracowania materiał ilustracyjny, w większości nigdy niepublikowany, w postaci starych fotografii, pamiątek rodzinnych. Obrazuje on świat już zanikły lub zanikający i jest znakomitym dopełnieniem tekstu książki.

Wartość naukowa książki Ł. M. Stanaszka *Na Łużycu...* jest bezsporna. Doskonale wpisuje się ona w nurt badań regionalistycznych tak dziś chętnie podejmowanych, zapewne w myśl hasła „ocalić od zapomnienia”, a może też jako przeciwdziałanie niwelacji kulturowej pozabawiającej własnej tożsamości regionalnej.

Marian Pokropek
(Otrębusy)